

Postępowanie dowodowe przed sądem odwoławczym w procesie karnym

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Wprowadzenie

Problematyka stanowiąca przedmiot niniejszego opracowania dotyczy postępowania dowodowego przed sądem odwoławczym w procesie karnym. Koncentruje się ona wokół licznych nowelizacji obecnie obowiązującego Kodeksu postępowania karnego, które odnoszą się do kwestii związanych z możliwością przeprowadzenia postępowania dowodowego co do istoty sprawy przez sąd odwoławczy, a co z tym związane wpływają na proces wnioskowania o obowiązującym modelu postępowania odwoławczego.

Problematyka postępowania dowodowego przed sądem odwoławczym nie była dotychczas poddana szerszej eksploracji naukowej. Ponadto większość publikacji na ten temat przejawia wartość wyłącznie historyczną, stanowiąc jedynie tło w zakresie wnioskowania nad stanem *de lege lata*. Jest to konsekwencja postępujących w latach 2013–2019 zmian normatywnych na gruncie przepisów prawnych regulujących postępowanie odwoławcze, które skłoniły mnie do rozważań nad przedmiotową problematyką. Ustawodawca art. 1 pkt 159 lit. a ustawy z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1247) uchylił § 1 w art. 452 KPK. Przepis art. 452 § 1 KPK stanowił, że sąd odwoławczy nie mógł przeprowadzić postępowania dowodowego co do istoty sprawy. Niniejsze opracowanie jest zatem próbą zbadania tejże zmiany normatywnej, jej wpływu na kształt modelu postępowania odwoławczego, a także złożenia propozycji *de lege ferenda* wobec analizy KPK wg stanu *de lege lata*. Wyjściowe pytanie badawcze zostało ujęte w następujący sposób: czy zmiana normatywna polegająca na uchyleniu art. 452 § 1 KPK, który przewidywał zakaz przeprowadzania postępowania dowodowego co do istoty sprawy przez sąd odwoławczy, wpłynęła na kształt modelu postępowania odwoławczego. Główny obszar badań był wspierany wieloma pytaniami pomocniczymi oraz tezami badawczymi. Zostały one zamieszczone w poszczególnych rozdziałach przedmiotowego opracowania tak, aby zrealizować idee etapowego wprowadzania Czytelnika w szczegółowe zagadnienia związane merytorycznie z tytułową problematyką postępowania dowodowego przed sądem odwoławczym w procesie karnym.

Przewodnią metodą badawczą niniejszego opracowania jest metoda dogmatyczno-prawna, skoncentrowana na analizie logiczno-językowej przyjmującej postać wykładni prawa, której zostały poddane przepisy regulujące problematykę postępowania dowodowego przed sądem odwoławczym w procesie karnym. Wnioskowanie w obrębie uzyskanych wyników w zakresie wykładni poszczególnych przepisów prawnych zostało wzbogacone o poglądy doktryny prawa karnego procesowego oraz judykatury. W związku z tym, że przedmiotem badań uczyniono również regulacje prawne, które mają swoje źródło normatywne w Kodeksie postępowania karnego z 1928 r. oraz w Kodeksie postępowania karnego z 1969 r., należy także wyróżnić metodę historyczno-opisową. Wykorzystanie przedmiotowej metody jest także widoczne na gruncie analizy Kodeksu postępowania karnego z 1997 r. Rozważania prawne w tym przedmiocie charakteryzują się bowiem przedstawieniem polskiego modelu postępowania odwoławczego z perspektywy trzech przedziałów czasowych obowiązywania tego kodeksu. Z punktu widzenia rozważań nad modelem postępowania odwoławczego w ujęciu prawnoporównawczym, skoncentrowanych wokół problematyki modeli postępowania odwoławczego obowiązujących w niemieckiej, włoskiej, francuskiej procedurze karnej oraz w systemie anglosaskim, na wyróżnienie zasługuje również metoda komparatystyczna. Analiza porównawcza dotyczy bowiem zestawienia polskiego modelu postępowania odwoławczego z modelami powyżej wyróżnionych ustawodawstw państw obcych.

Niniejsze opracowanie składa się ze wstępu oraz IX rozdziałów. W ramach wybranych rozdziałów dokonano dalszego podziału, który ma służyć zachowaniu spójności podjętych rozważań nad tytułową problematyką.

W rozdziale I, zatytułowanym „Modele postępowania odwoławczego w procesie karnym”, zostało zdefiniowane pojęcie „modelu postępowania odwoławczego”, a także omówiono poszczególne jego rodzaje. Szerokie ujęcie przedmiotowej problematyki wynika z jej kwalifikacji do zagadnień o charakterze zasadniczym dla wnioskowania o zakresie postępowania dowodowego w ramach kontroli instancyjnej. Zakres dopuszczalnego dowodzenia przez sąd odwoławczy jest ściśle powiązany z problematyką modeli postępowania odwoławczego, gdyż, jako główne kryterium, kształtuje model postępowania odwoławczego. Rozdział I, w związku z tym założeniem, powinien zatem prezentować kwestie natury ogólnej. Wyrażając charakter wprowadzający, koncentruje się na prezentacji cech poszczególnych, klasycznych modeli postępowania odwoławczego, tj. apelacyjnego, rewizyjnego oraz kasacyjnego, pozwalając w ten sposób sfinalizować rozważania nad stanem *de lege lata* oraz

prowadząc do konkluzji nt. aktualnie obowiązującego modelu postępowania odwoławczego. Model mieszany, wyróżniony i omówiony jako ostatni w ramach I rozdziału, stanowi zaś swoiste podsumowanie podjętej problematyki, przedstawiając w ten sposób węzłowy charakter przedmiotowego zagadnienia i różnorodność założeń klasycznych modeli postępowania odwoławczego.

Rozdział II pt. „Model postępowania odwoławczego w polskim procesie karnym z perspektywy historycznej” przedstawia rozważania nt. regulacji prawnych zawartych w KPK z 1928 r. oraz w KPK z 1969 r.

Zagadnienie przedstawione w rozdziale III, ujęte językowo jako „Model postępowania odwoławczego z perspektywy konstytucyjno-konwencyjnej”, stanowi również ogólny zarys podjętej problematyki. Niemniej jego analiza, podobnie jak rozważania zawarte w rozdziale I, jest właściwą metodą interpretacyjną oraz założeniem metodologicznym rozumianym jako klucz do prawidłowego wnioskowania nad kształtem aktualnie obowiązującego modelu postępowania odwoławczego. Zasada instancyjności, eksponowana przez analizę Konstytucji RP, Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, łączy się ściśle z zagadnieniem, które dotyczy modeli postępowania odwoławczego, stanowiąc ich zasadnicze źródło. Stąd też powinna być postrzegana jako element konkretyzujący problematykę postępowania odwoławczego przed sądem odwoławczym w procesie karnym.

W rozdziale IV omówiono problematykę postępowania odwoławczego w obcych ustawodawstwach karnoprosesowych (niemieckim, włoskim, francuskim oraz anglosaskim). Przytoczenie wybranych norm prawnych, zaczerpniętych z takich aktów prawnych, jak *Strafprozeßordnung*, *Code de procédure pénale*, *Codice di procedura penale* oraz instytucji charakteryzujących system anglosaski, było ukierunkowane na podkreślenie istoty polskiego modelu postępowania odwoławczego. Ocena dokonana w obrębie regulacji prawnych, występujących na gruncie wybranych ustawodawstw, wpłynęła na możliwość wyodrębnienia podobieństw i różnic między polskim modelem postępowania odwoławczego a modelami państw obcych.

Rozważania zawarte w rozdziale V dotyczą problematyki odpowiedniego stosowania przepisów dotyczących postępowania przed sądem I instancji w postępowaniu odwoławczym, stąd też wywody w nim zawarte koncentrują się w głównej mierze na wykładni art. 458 KPK. Rozważania w tym przedmiocie przybrały postać analizy kwestii ogólnych, związanych z prawidłowym odkodowaniem generalnej klauzuli „odpowiedniego stosowania przepisów”, jak również zagadnień natury karnoprosesowej. Łącząc te dwie kwestie uzy-

skano stosowne wnioski pozwalające określić, jak ogólnie przyjęta interpretacja przedmiotowej klauzuli wpływa na stosowanie przepisów postępowania przed sądem I instancji w procedurze odwoławczej. Wyodrębnienie tego zagadnienia w osobny rozdział było podyktowane chęcią podkreślenia jego znaczenia w procesie stosowania prawa przez sądy odwoławcze.

Rozdział VI prezentuje problematykę postępowania dowodowego przed sądem odwoławczym z perspektywy modelu rzetelnego procesu karnego oraz takich zasad, jak: prawdy materialnej, prawa do obrony, bezpośredniości oraz swobodnej oceny dowodów.

Charakterystyka postępowania dowodowego przed sądem odwoławczym wg przepisów KPK z 1997 r., przedstawiona w rozdziale VII, obejmuje rozważania nad przedmiotową problematyką uwzględniając stan prawny do momentu wejścia w życie ustawy z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1247), obowiązujący w okresie od 1.7.2015 r. do 15.4.2016 r. oraz po wejściu w życie ustawy z 11.3.2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 437). Omówienie kształtu postępowania dowodowego przed sądem odwoławczym w powyżej wyróżnionych przedziałach czasowych przedstawia logiczny porządek rozważań, który – uwzględniając metodę historyczną – pozwala wnioskować nad aktualnie obowiązującym modelem postępowania odwoławczego.

Orzekanie reformatoryjne na skutek przeprowadzenia dowodów ścisłych przed sądem odwoławczym łączy się z aktualną normatywną możliwością przeprowadzania postępowania dowodowego co do istoty sprawy przez sąd odwoławczy. Z tego powodu w rozdziale VIII omówiona została problematyka związana z zaprezentowanym zagadnieniem.

Rozważania nad problematyką postępowania dowodowego przed sądem odwoławczym w procesie karnym, ujęte w rozdziale IX, zostały zakończone sformułowaniem wniosków w tym przedmiocie przez uwzględnienie stanu *de lege lata* oraz *de lege ferenda*.

Rozdział I. Modele postępowania odwoławczego w procesie karnym

§ 1. Pojęcie modelu postępowania odwoławczego

Problematyka zakreślona tytułem rozdz. I, jako kategorii ogólnej, wymaga podjęcia próby zdefiniowania „modelu postępowania odwoławczego”. Należy jednak na wstępie wyróżnić – różnicując kwestie ogólne i szczególne – zestawienie nazwy „model” oraz sformułowania „model postępowania odwoławczego”, które pozostają ważne w warstwie terminologicznej. Założeniem ogólnoteoretycznym jest przedstawienie zakresu znaczeniowego pojęcia „model” oraz następnie, celowościowe jego powiązanie z „modelem postępowania odwoławczego”. Można przyjąć tezę, że pojęcia te pokrywają się w tym sensie, iż pole semantyczne nazwy „model” wpisuje się w zakres znaczeniowy sformułowania „model postępowania odwoławczego”.

Pojęcie „model” ma swoją doniosłość prawną na gruncie prawa karnego procesowego, w tym także w obszarze problematyki środków odwoławczych. W procesie jego definiowania należy uwzględnić powszechne znaczenie eksponowanego określenia. Nie bez znaczenia dla obszaru konkretyzacji definicji tego pojęcia pozostaje również dotychczas stworzony dorobek doktryny. Prezentuje on wzajemną relację terminologiczną między nadanym przez ustawodawcę nazewnictwem środków odwoławczych a pojęciem „model”, które – w zakresie niniejszych badań z perspektywy zagadnień dowodowych – odnosi się do postępowania odwoławczego w procesie karnym.

W języku polskim nazwa „model” oznacza wzór, wg którego coś jest lub ma być wykonywane¹. W doktrynie prawa karnego procesowego jest wyrażany pogląd, wg którego „pojęcie modelu (teoretycznego) w ujęciu abstrakcyjnym należy rozumieć jako konstrukcję hipotetyczną odwzorowującą dany rodzaj rzeczywistości w sposób uproszczony, sprowadzający jej cechy do związków

¹ S. Skorupka, H. Auderska, Z. Lempicka (red.), *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa 1993, s. 399; zob. także E. Sobol (red.), *Nowy słownik języka polskiego*, Warszawa 2003, s. 469.

najistotniejszych [...] termin model oznacza zarówno zbiór istotnych zmiennych, jak i określone związki funkcjonalne między nimi”². *Stanisław Waltoś* definiuje zaś „model” jako „zeszół podstawowych elementów pewnego układu, pozwalający na odróżnienie go od układów innych”³. „Model postępowania odwoławczego” jest z kolei definiowany jako „zeszół twierdzeń charakteryzujących i wyodrębniających istotne cechy określonego postępowania odwoławczego”⁴. *Zbigniew Doda* określa go jako całokształt uprawnień oraz ograniczeń sądu odwoławczego dot. zakresu rozpoznania oraz rozstrzygnięcia sprawy⁵.

W rozważaniach nad „modelem postępowania odwoławczego” w ujęciu normatywnym chodzi o analizę właściwych przepisów prawnych, które regulują etap postępowania jurysdykcyjnego przed sądem II instancji, zainicjowany – zgodnie z obowiązującą w polskim procesie karnym zasadą skargowości⁶ – przez wniesienie apelacji od wyroku sądu I instancji. To bowiem przepisy prawne kształtują model postępowania odwoławczego, a nie odwrotnie. Nie bez znaczenia w obszarze podjętej problematyki ma również praktyczny wymiar stosowania prawa łączący się z interpretacją przepisów prawnych, dokonywaną przez SN oraz sądy powszechne.

W doktrynie prawa karnego procesowego można spotkać się z ogólnym ujęciem procesu karnego jako obligatoryjną formą stwierdzenia winy konkretnej osoby w następstwie popełnienia przez nią czynu zabronionego przez prawo⁷. Jest ono definiowane jako „model procesu karnego”. Węższe spojrzenie w tym aspekcie na zagadnienia natury procesowej wiąże się z kolei ze strukturą procesu karnego⁸. Dlatego też wyróżnić można „model postępowania przygotowawczego”, „model postępowania pierwszoinstancyjnego”, czy też wyróżniony na wstępie „model postępowania odwoławczego”. Proces przed-

² *M. Fingas*, Orzekanie reformatoryjne w instancji odwoławczej w polskim procesie karnym, Warszawa 2016, s. 22.

³ *S. Waltoś*, Model postępowania przygotowawczego na tle prawoporównawczym, Warszawa 1968, s. 9.

⁴ *A. Kaftal*, W sprawie modelu środków odwoławczych, PiP 1973, z. 8–9, s. 181.

⁵ *Z. Doda, A. Gaberle*, Kontrola odwoławcza w procesie karnym. Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Komentarz, Warszawa 1997, s. 58.

⁶ *D. Świecki*, Apelacja w postępowaniu karnym, Warszawa 2012, s. 16–17.

⁷ *K. Marszał*, w: *J. Zagrodnik* (red.), Proces karny, Warszawa 2021, s. 28.

⁸ Złożoność procesu karnego wymaga przedstawienia jego wewnętrznej struktury poprzez wyeksponowanie elementów składających się na jego całość, a także zaprezentowania ich wzajemnego powiązania w ujęciu ściśle prawnym. Z punktu widzenia omawianych zagadnień prawnych istotne znaczenie ma tok procesu karnego, kwalifikowany do kinetyki procesu karnego, w ramach którego wyróżnić można odcinki takie, jak: stadia procesowe, fazy procesowe, podfazy procesowe, mniejsze etapy, zob. *K. Marszał*, Proces karny. Zagadnienia ogólne, Katowice 2013, s. 29–30.

stawienia ich we wzajemnym powiązaniu wpływa na prawidłowe zaprezentowanie oraz szczegółową analizę zagadnień natury dowodowej, stanowiących przedmiot badań. Szczególnie ważna pozostaje łączna interpretacja przepisów prawnych odnoszących się do aspektów dowodowych, zarówno z perspektywy rozwiązań prawnych charakterystycznych dla postępowania pierwszoinstancyjnego, jak i odwoławczego⁹. Sens powyższego wyjaśnia stanowisko wyrażone w literaturze procesu karnego, wg którego „ile i jakie dowody można przeprowadzić w postępowaniu przed drugą instancją określa się tylko w relacji do zakresu postępowania dowodowego przeprowadzonego przed sądem pierwszej instancji – im obszerniejszy materiał dowodowy zebrano podczas przewodu sądowego przed sądem pierwszej instancji, tym większy może być zakres «uzupełnień» dokonywanych przez sąd odwoławczy”¹⁰.

Zważając na złożony charakter procesu karnego, warto zaprezentować, jak doktryna prawa karnego definiuje „model postępowania przygotowawczego”. Desygnaty tego pojęcia można postrzegać jako kryterium pomocnicze w zakresie interpretacji „modelu postępowania odwoławczego” z uwagi na spójność założeń procesu karnego w ujęciu ogólnym. W literaturze procesu karnego¹¹ można spotkać się z poglądem, że „model postępowania przygotowawczego” stanowi „zespół zasadniczych składników strukturalnych określonego układu, obejmującego całość wzajemnie powiązanych faktów procesowych wypełniających pierwsze stadium procesu karnego, pozwalający na odróżnienie go od innych układów w zakresie unormowania postępowania przygotowawczego”. Dopełnieniem powyższego jest stwierdzenie, że użycie na gruncie zagadnień proceduralnych nazwy „model”, mającej – jak wynika ze wstępnych rozważań – tożsamy zakres znaczeniowy co wyraz „wzorzec”, oznacza przedstawienie przebiegu określonego stadium procesu karnego, odzwierciedlonego przez wskazanie odpowiednich regulacji prawnych stanowiących o jego cechach.

W myśl za poglądem *Alfreda Kaftala*, wyrażonym jeszcze na gruncie poprzednio obowiązującej kodyfikacji karnoprocessowej, „teoretycznym mode-

⁹ W ramach tego stwierdzenia, warto, na początku rozważań nt. aspektów dowodowych w procesie karnym odwoławczym, podkreślić znaczenie art. 458 KPK, który stanowi, iż: „Przepisy dotyczące postępowania przed sądem pierwszej instancji stosuje się odpowiednio w postępowaniu przed sądem odwoławczym, chyba że przepisy niniejszego rozdziału stanowią inaczej”, co powoduje konieczność uznania wzajemnej zależności między poszczególnymi etapami procesu karnego.

¹⁰ A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym. Teoria i praktyka*, Warszawa 2010, s. 82.

¹¹ J. Zagrodnik, w: K. Marszał (red.), *Proces karny. Przebieg postępowania*, Katowice 2012, s. 12.

lem pewnego zjawiska jest zespół twierdzeń odzwierciedlających i wyodrębniających jego istotne cechy¹². Należy zatem stwierdzić, że zasadnicze źródło poznawcze wiąże się z przedstawieniem, na podstawie obowiązujących przepisów prawa, najważniejszych składników w strukturze poszczególnych stadiów procesu karnego. Uwzględniając temat przedmiotowego opracowania należy podkreślić, że podstawowe znaczenie ma zatem dookreślenie, w ujęciu generalnym, elementów determinujących proces karny odwoławczy. Do grupy składników, które mają znaczenie dla charakterystyki postępowania apelacyjnego należy zaliczyć: charakter postępowania odwoławczego, organ państwowy kierujący procesem karnym w ramach postępowania odwoławczego, główny cel postępowania odwoławczego łączący się z zasadą kontroli instancyjnej oraz zakres uprawnień uczestników procesu karnego, w szczególności, w zakresie aktywności dowodowej stron oraz sądu¹³. Posiłkując się powyższym należy poszukiwać odpowiednich przepisów prawnych, które ostatecznie definiują „model postępowania odwoławczego” konkretnego ustawodawstwa. Następuje to m.in. przez analizę przepisów prawnych regulujących zakres postępowania dowodowego przed sądem II instancji. W tym miejscu należy jedynie wspomnieć – z perspektywy „modelu postępowania” w ujęciu abstrakcyjnym – że wyróżnieniu podlega zwłaszcza główny cel procesu karnego, w którym chodzi o prawidłowe rozstrzygnięcie o jego przedmiocie. Jest to wspólny mianownik każdego stadium postępowania, nie wykluczając etapu postępowania odwoławczego, wyróżnionego w ramach stadium jurysdykcyjnego¹⁴.

Rodzaj środka odwoławczego może także dekodować „model postępowania”. Ze względu na przyjęty w obrębie procedury karnej system środków odwoławczych można wyróżnić – także w aspekcie historycznym – model kontroli apelacyjnej, zażaleniowej, jak również kasacyjnej oraz wznowieniowej¹⁵. Ujęcie normatywne poszczególnych rodzajów kontroli, wyróżnionych ze względu na podział środków odwoławczych na zwyczajne oraz nadzwyczajne

¹² A. Kaftal, *System środków odwoławczych w polskim procesie karnym (Rozważania modelowe)*, Warszawa 1972, s. 52 oraz wskazana tam literatura.

¹³ Wymienione składniki procesu karnego, kształtujące proces odwoławczy, zostaną rozwinięte w poszczególnych rozdziałach pracy, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów dowodowych w postępowaniu odwoławczym w sprawach karnych; por. J. Zagrodnik, w: K. Marszał (red.), *Proces karny. Przebieg postępowania*, s. 12–13.

¹⁴ Por. J. Zagrodnik, *Model interakcji postępowania przygotowawczego oraz postępowania głównego w procesie karnym*, Warszawa 2013, s. 1–2.

¹⁵ M. Klejnowska, *Ograniczenia sądu odwoławczego orzekającego w sprawie karnej po wniesieniu środka zaskarżenia*, Rzeszów 2008, s. 385.

czajne, pozwala wysnuć wnioski odnośnie do możliwości i sposobu prowadzenia postępowania dowodowego.

Zasadnicze znaczenie dla problematyki dowodowej w procesie karnym odwoławczym mają kwestie proceduralne, które można wyrazić przez następujące pytania: pod jakim kątem sąd odwoławczy dokonuje kontroli, czy sąd odwoławczy ma prawo przeprowadzić postępowanie dowodowe, jeżeli tak, to w jakim zakresie, czy sąd odwoławczy ma prawo dokonać własnych ustaleń faktycznych oraz czy sąd odwoławczy ma prawo wydać orzeczenie o charakterze merytorycznym.

Wyróżnieniu podlega w szczególności kryterium zakresu postępowania dowodowego przed sądem odwoławczym. Jest to uwarunkowane z jednej strony przedmiotem badań, z drugiej zaś, wypowiedianym w doktrynie prawa karnego procesowego poglądem, wg którego to zakres dopuszczalnego dowodzenia decyduje o modelu, nie zaś model o zakresie dowodzenia¹⁶. Wzajemna zależność między zagadnieniami, które zostały wyrażone w poprzednim akapicie pozwala ocenić prawodawczy proces konstruowania norm prawnych. Proces ten kończy się ukształtowaniem modelu postępowania odwoławczego. Chodzi o ocenę pod kątem ich wzajemnej zgodności. Szczególnie ważna pozostaje kwestia wewnętrznej harmonii między możliwościami dowodowymi sądu odwoławczego a jego kompetencjami orzeczniczymi. To znajduje odzwierciedlenie w przepisach prawa karnego procesowego. Wzajemna relacja między normami prawnymi wpływa bowiem na stopień skomplikowania zagadnień w aspekcie dowodowym, co ma istotne znaczenie z perspektywy stosowania prawa.

W procesie karnym, niezależnie od stadium, chodzi o rozstrzygnięcie o jego przedmiocie. W literaturze jest on rozumiany jako „kwestia odpowiedzialności określonej osoby ściganej za zarzucane jej przestępstwo”¹⁷. Co istotne, elementem kształtującym przedmiot procesu karnego – obok podstawy prawnej w znaczeniu właściwej w danym układzie procesowym kwalifikacji prawnej czynu – jest podstawa faktyczna rozumiana jako nieodłączny element rozstrzygnięcia¹⁸. Łącząc ten element z aspektem dowodowym należy stwierdzić,

¹⁶ P. Hofmański, S. Zabłocki, Dowodzenie w postępowaniu apelacyjnym i kasacyjnym – kwestie modelowe, w: T. Grzegorzczak (red.), Funkcje procesu karnego. Księga Jubileuszowa Profesora Janusza Tylmana, Warszawa 2011, s. 468; zob. także D. Świecki, Bezpośredniość czy pośredniość w polskim procesie karnym. Analiza dogmatycznoprawna, Warszawa 2013, s. 254; Z. Kwiatkowski, Evidentiary proceedings before an appellate court in the Polish criminal trial, IN 2016, Nr 2, s. 112.

¹⁷ K. Marszał, Proces karny. Zagadnienia ogólne, s. 16.

¹⁸ *Ibidem*, s. 335.

że proces dowodzenia rozumiany jako „proces poznawczy mający na celu zebranie wszelkich «śladów» popełnionego przestępstwa i rekonstrukcję tego czynu, co do którego toczy się proces karny”¹⁹, sprzyja zarówno ustaleniu w prawidłowy sposób podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, jak również dokonaniu właściwej subsumpcji, a w konsekwencji wydaniu trafnego rozstrzygnięcia. Potwierdzenia wyjątkowości elementów dowodowych w procesie karnym, w tym również na etapie postępowania odwoławczego, należy poszukiwać na zasadzie trafnej reakcji karnej, której prawodawcze odzwierciedlenie wynika z art. 2 § 1 KPK. Właściwy proces dowodzenia jest istotny pod kątem urzeczywistnienia jednego z celów postępowania karnego, który jest ukierunkowany na wykrycie sprawcy przestępstwa i pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej oraz uwolnienie od tej odpowiedzialności osoby niewinnej, co wiąże się z procesem dowodzenia winy²⁰.

Wobec powyższego należy wskazać, że wyróżniki „modelu postępowania odwoławczego” w ujęciu abstrakcyjnym mogą wpłynąć pozytywnie na ocenę podjętej problematyki dot. postępowania dowodowego przed sądem odwoławczym w procesie karnym. Jak wynika z przeprowadzonych rozważań zakres dopuszczalnego dowodzenia przez sąd odwoławczy konkretyzuje model postępowania odwoławczego. O modelu postępowania odwoławczego w ujęciu konkretnym decyduje wewnętrzny kształt procedury odwoławczej, nadany jej przez ustawodawcę w drodze procesu kształtowania norm proceduralnych. Powyższe skłania również do uznania, że ogólne zagadnienia odnoszące się do procesu karnego stanowią wskazówkę interpretacyjną, zarówno na płaszczyźnie prawidłowego ujęcia „modelu postępowania odwoławczego” od strony teoretycznej, jak również jego konkretyzacji przez wskazanie najistotniejszych cech wyróżniających etap odwoławczy w świetle konkretnego ustawodawstwa. Urealnienie niniejszych wywodów nastąpi w kolejnych rozdziałach opracowania przez wyszczególnienie „treści” poszczególnych, wzorcowych modeli postępowania odwoławczego w aspekcie prawnoporównawczym. Z założenia ma to służyć dedukcji o kształcie polskiego postępowania odwoławczego w sprawach karnych wg stanu *de lege lata*.

¹⁹ *Ibidem*, s. 365.

²⁰ J. Skorupka, w: J. Skorupka (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2020, s. 10.

§ 2. Rodzaje modeli postępowania odwoławczego

I. Uwagi ogólne

Problematyka modeli postępowania odwoławczego jest niezwykle istotna zarówno z perspektywy polskiego prawa karnoprosesowego, jak i ustawodawstw międzynarodowych. Wymaga zatem zaprezentowania ogólnych założeń poszczególnych modeli, których zbiór wyznacza pewną koncepcję.

Każde postępowanie odwoławcze wiąże się ze zbadaniem zaskarżonego orzeczenia. Proces przedmiotowego badania może jednak przebiegać w różny sposób. Dla każdego z systemów kontroli instancyjnej zastrzeżony pozostaje zbiór określonych wartości i założeń. Zbiory te różnią się między sobą. Należy zatem ustalić jakie są założenia poszczególnych modeli postępowania odwoławczego w następujących kwestiach:

- 1) czy sąd odwoławczy powinien dokonać weryfikacji orzeczenia pod kątem prawnym, czy faktycznym;
- 2) czy dla sądu odwoławczego jest zastrzeżona wyłącznie funkcja kontrolna, czy powinien jednak przeprowadzić na nowo postępowanie w celu kompleksowego rozpoznania sprawy?

W tym też kontekście na aprobatę zasługuje stanowisko, wg którego nie istnieje jeden gotowy schemat pozwalający na skonstruowanie systemu środków odwoławczych²¹. Takie zapatrywanie jest w szczególności wynikiową różnorodnych klasyfikacji sądu odwoławczego w strukturze organów procesowych, jak również odmienności w zakresie przypisanych do niego kompetencji²².

W doktrynie prawa karnego procesowego wyróżnia się kilka modeli odwoławczych²³. Spośród nich to dwa mają zasadnicze znaczenie, a mianowicie model apelacyjny oraz kasacyjny. Są one kwalifikowane do systemów klasycznych²⁴. Przedmiotowe wyodrębnienie wynika niewątpliwie ze skrajnie odmiennych założeń systemowych stanowiących o ich istocie. Z jednej strony model apelacyjny, który koncentruje się na merytorycznym sposobie prowadzenia postępowania odwoławczego, z drugiej zaś strony model kasacyjny ukierunkowany wyłącznie na kontrolę zaskarżonego orzeczenia pod względem

²¹ M. Fingas, *Orzekanie reformatoryjne*, s. 22.

²² *Ibidem*, s. 22.

²³ A. Kotowski, *Skarga nadzwyczajna na tle modeli kontroli odwoławczej*, Prok. i Pr. 2018, Nr 9, s. 51–85.

²⁴ Zob. D. Świecki, *Apelacja w postępowaniu*, s. 21.

prawnym²⁵. Należy wyróżnić także model rewizyjny²⁶ oraz mieszany (hybrydowy).

W praktyce można jedynie mówić o kodyfikacjach prawnych zbliżonych do określonego systemu kontroli instancyjnej²⁷, co wiąże się ze sposobem stanowienia i stosowania prawa. Jest to spójne z poglądem, w świetle którego to przepisy prawne konkretnego ustawodawstwa kształtują model postępowania odwoławczego, a nie odwrotnie²⁸. Ściśle oznaczona procedura karna, zaważona do problematyki środków odwoławczych, podlega analizie, która powinna sprowadzać się do weryfikacji wynikających z niej przepisów prawnych przez pryzmat założeń wzorcowych²⁹. Wyznaczniki modelu, które „definiują” zagadnienie modelu postępowania odwoławczego w ujęciu teoretycznym służą tej konfrontacji prowadząc finalnie do sprecyzowania modelu postępowania odwoławczego w ujęciu konkretnym³⁰.

II. Model apelacyjny

Pytanie o założenia modelu apelacyjnego pozostaje zasadnicze w obszarze podjętej problematyki. Jego fundamentem jest prawo do wniesienia apelacji, która będąc skargą etapową inicjuje postępowanie przed sądem II instancji³¹. W rozważaniach nad „apelacją” nie tyle chodzi o jej nazwę jako środka odwoławczego, co bardziej o charakterystykę z uwzględnieniem warstwy normatywnej.

Kazimierz Marszał zwracał uwagę na istnienie wyraźnej zależności między systemem środków zaskarżenia i systemem kontroli orzeczeń, wskazując, że „określonemu środkowi zaskarżenia odpowiada właściwy mu środek kontroli”³². Dlatego też, odwołanie się w ramach niniejszych rozważań do „apelacji” jako środka odwoławczego pozostaje istotne, gdyż jako taki uruchamia

²⁵ *Ibidem*, s. 254–255.

²⁶ Por. A. Kaftal, System środków odwoławczych, s. 13; M. Fingas, Orzekanie reformatoryjne, s. 38–39.

²⁷ M. Fingas, Orzekanie reformatoryjne, s. 22.

²⁸ Por. A. Kaftal, System środków odwoławczych, s. 11.

²⁹ *Ibidem*, s. 11.

³⁰ T. Gardocka, Apelacja czy co innego – rozważania modelowe na tle kodeksu postępowania karnego z 1997 r., w: A. Siemaszko (red.), Stosowanie prawa. Księga jubileuszowa z okazji XX-lecia Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2011, s. 479–480.

³¹ D. Wysocki, Postępowanie apelacyjne w procesie karnym (uwagi de lege ferenda), PiP 2011, z. 1, s. 18.

³² K. Marszał, w: K. Marszał (red.), Proces karny. Przebieg postępowania, s. 220.

postępowanie apelacyjne³³, którego przebieg stanowi przyczynek do rozważań nad problematyką modelu apelacyjnego.

Model apelacyjnej kontroli orzeczeń ma swoje uwarunkowania w prawie rzymskim, tym samym wpisuje się również w polską tradycję procesową³⁴. Proces karny w czasach rzymskich, choć ukierunkowany na przedmiotowo charakterystyczny dla niego cel w postaci ustalenia odpowiedzialności karnej przestępcy i obciążenia go stosownymi sankcjami, nie stanowił typu postępowania wyraźnie wyodrębnionego na tle procesu cywilnego. Granica pomiędzy jednym a drugim była nieostra. Wyróżniano elementy wspólne dla obu gałęzi prawa. Zaliczano do nich apelację oraz postępowanie dowodowe³⁵. Chcąc scharakteryzować apelację rzymską (łac. *appellatio*³⁶) jako środek odwoławczy należy sięgnąć do źródeł, które wskazują zarówno na jej przedmiot, jak i legitymację uprawniającą do wniesienia tegoż środka odwoławczego. Są to elementy prawnie relewantne z perspektywy problematyki modeli postępowania odwoławczego.

Zasadniczym przedmiotem zaskarżenia za *Konstantyna Wielkiego* i *Justyniana* były wyroki³⁷. Było to jednak obwarowane wyjątkami³⁸. Charakteryzując przedmiotowy środek odwoławczy w ujęciu historycznym od strony wykonalności orzeczeń należy wskazać na jego suspensywność, od strony zaś instytucji właściwej w zakresie jego rozpoznania na jego dewolutywność³⁹. Pierwszy z zaprezentowanych aspektów wiąże się z zależnością występującą między wniesieniem środka odwoławczego a wywołanym przez niego skutkiem zawieszającym, powodującym wstrzymanie wykonania zaskarżonego orzeczenia⁴⁰. Druga z eksponowanych cech wiąże się z przekazaniem sprawy do rozpoznania organowi hierarchicznie wyższemu⁴¹. *Implicite* rola sądu *a quo* była ogra-

³³ *Ibidem*, s. 220.

³⁴ D. Wysocki, Postępowanie apelacyjne w procesie karnym, s. 18; A. Kaftal, System środków odwoławczych, s. 18.

³⁵ W. Litewski, Podstawowe wartości prawa rzymskiego, Kraków 2001, s. 177.

³⁶ Por. W. Litewski, Słownik encyklopedyczny prawa rzymskiego, Kraków 1998, s. 24.

³⁷ Rządziej postanowienia, zob. W. Litewski, Rzymski proces karny, Kraków 2003, s. 104.

³⁸ Apelacja była niedopuszczalna od wyroków wydanych przez *quaestiones perpetuae* lub najwyższe sądy, tj. cesarza, senat, prefekta pretorianów, w sprawach ciężkich, np. przemoc czy fałszerstwo monet, a także w sytuacji przyznania się do winy lub istnienia jej niewątpliwych dowodów, zob. W. Litewski, Podstawowe wartości, s. 185.

³⁹ *Ibidem*, s. 185.

⁴⁰ M. Szymura, Wybrane cechy dogmatycznoprawne apelacji na tle historyczno-porównawczym, *Folia Iuridica Wratislaviensis* 2012, Nr 1, s. 39–47.

⁴¹ *Ibidem*, s. 39–47.

niczona wyłącznie do sprawdzenia poprawności złożonej skargi od strony formalnej. Rzymski proces odwoławczy był ukierunkowany na orzecznictwo reformatoryjne, które w każdym przypadku miało być wynikiem merytorycznej kontroli⁴². Na tej podstawie można przyjąć, że omawiany środek odwoławczy opierał się na tzw. nieograniczonej dewolucji, która wiązała się z niemożnością wydania orzeczenia kasatoryjnego⁴³. Podmiotem legitymowanym do wniesienia apelacji była przede wszystkim strona⁴⁴.

Analiza literatury przedmiotu⁴⁵, pochodzącej z lat 70., pozwala wyprowadzić wnioski, że charakteryzując apelację jako środek odwoławczy należy uwzględnić podmioty uprawnione do jej wniesienia, jak również zakres przedmiotowej skargi. Zasadnicze są rozważania ujęte następującym pytaniem: czy na kanwie apelacji, *in concreto*, należy wskazać podstawy zaskarżenia? Tym samym powstają dalsze pytania, a mianowicie, czy podstawy zaskarżenia mogą mieć wpływ na zmianę orzeczenia i czy wydanie orzeczenia reformatoryjnego może nastąpić wyłącznie na korzyść skarżącego. Powyższe elementy to zasadnicze kryteria, które służą do opisanego wybranego modelu postępowania odwoławczego. W obszarze konkretnego ustawodawstwa mogą zarazem stanowić podmiotowe i przedmiotowe warunki formalne skargi apelacyjnej.

Apelacja rzymska, jako środek odwoławczy o charakterze pełnym, nie przewidywała u źródeł swego istnienia katalogu podstaw zaskarżenia⁴⁶. Zainicjowane nią postępowanie odwoławcze miało charakter merytoryczny. Jeżeli przepisy prawne konkretnego ustawodawstwa nie przewidują normatywnie skatalogowanych podstaw zaskarżenia, to ukształtowany w ten sposób model postępowania odwoławczego odpowiada założeniom modelu apelacyjnego. Mogą zatem ziszczyć się dwa układy procesowe. Gdy pomimo braku ustawowego obowiązku formułowania podstaw zaskarżenia skarżący je przedstawi oraz gdy w treści środka odwoławczego nie zostaną wskazane jakiegokolwiek podstawy zaskarżenia. Należy jednak pamiętać, że niezależnie od wystąpienia *in concreto* którejkolwiek z prezentowanych sytuacji procesowych, organ powołany do rozpoznania apelacji jest zobligowany, w myśl założeń modelu apelacyjnego, do ponownego merytorycznego rozpoznania sprawy.

⁴² W. Litewski, Podstawowe wartości, s. 185–186.

⁴³ W. Litewski, Słownik encyklopedyczny, s. 24.

⁴⁴ W przypadku skazanego niewolnika – jego pan lub jego zastępca bądź w ich braku sam niewolnik; w przypadku skazanego na karę śmierci – osoba trzecia, zob. W. Litewski, Rzymski proces, s. 104.

⁴⁵ Por. A. Kaftal, System środków odwoławczych, s. 15.

⁴⁶ M. Szymura, Wybrane cechy dogmatycznoprawne, s. 39–47.

Model apelacyjny łączy się z ideą tzw. pełnej apelacji. Ma ona przede wszystkim przesłanie cywilistyczne, gdyż ta gałąź prawa najpełniej obrazuje jej założenia⁴⁷. Powiązanie „apelacji pełnej” z merytorycznym, a nie wyłącznie kontrolnym, charakterem postępowania przed sądem II instancji koresponduje z orzecznictwem cywilistycznym⁴⁸. Pośrednio o zakresie znaczeniowym nazwy „apelacja pełna” można czerpać w oparciu o cechy apelacji rzymskiej. Kwestia ta wymaga jednak dalszego komentarza. „Apelacja pełna” to zagadnienie, które wiąże się z oceną charakteru postępowania odwoławczego, określeniem uprawnień w zakresie prowadzenia postępowania dowodowego przez sąd II instancji, w tym ustaleniem możliwości sądu odwoławczego w zakresie oceny dowodów oraz faktów z nich wynikających, a także określeniem tego, jakie orzeczenie może wydać sąd odwoławczy. Są to elementy ściśle ze sobą powiązane, które składają się na całość rozważań nad modelem apelacyjnym.

Przechodząc do uszczegółowienia powyższych rozważań należy rozpocząć od zagadnienia zasadniczego, tj. od ustalenia, czy „apelacja” jako nazwa zastrzeżona dla środka odwoławczego przesądza o obowiązywaniu modelu apelacyjnego. Literatura procesu karnego prezentuje rozmaite zakresy znaczeniowe nazwy „apelacja”⁴⁹. Pojęcie to zostało przede wszystkim powiązane ze zbiorem norm prawnych, których całość składa się na instytucję służącą kontroli nieprawomocnych wyroków⁵⁰. Można zatem stwierdzić, że tak prezentowany zakres znaczeniowy to ujęcie „apelacji” *sensu largo*. „Apelacja” to także wniosek inicjujący postępowanie apelacyjne⁵¹. Na wyróżnienie zasługuje również powiązanie nazwy „apelacja” ze strukturą sądownictwa powszechnego, w której wyróżnia się „sąd apelacyjny” jako jeden z właściwych do jej

⁴⁷ Ł. Chojniak, Modele postępowania odwoławczego a zasada prawdy materialnej, artykuł w ramach projektu badawczego pt. Czy polski model postępowania odwoławczego w sprawach karnych jest rzetelny? (konkurs „OPUS 8”) finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki zgodnie z umową Nr UMO-2014/15/B/HS5/02689 (źródło: hdl.handle.net/11320/8140, dostęp: 25.5.2025 r.).

⁴⁸ Zob. post. SN z 22.11.2019 r., III CZ 36/19, Legalis; wyr. SN z 16.3.2016 r., IV CSK 285/15, Legalis; wyr. SA w Łodzi z 31.8.2017 r., I ACa 793/16, Legalis; wyr. SA w Krakowie z 31.5.2016 r., I ACa 121/16, Legalis.

⁴⁹ F. Prusak, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 1999, art. 444; D. Świecki, Apelacja w postępowaniu, s. 20.

⁵⁰ A. Gaberle, Leksykon polskiej procedury karnej, Gdańsk 2004, s. 14; zob. także A. Sakowicz, w: K.T. Boratynska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2009, art. 444; J. Grajewski, w: L.K. Paprzycki, J. Grajewski, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. 1 i 2, Kraków 2003, art. 444; W. Grzeszczyk, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2014, art. 444.

⁵¹ A. Gaberle, Leksykon polskiej procedury, s. 14.

Przejdź do księgarni →

ksiegarnia.beck.pl